

ІНКЛЮЗИВНИЙ РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ ЯК ОСНОВА ПОВОЄННОГО
ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Шифр «ПЕРЕМОГА»

ЗМІСТ

ВСТУП	3
1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ КОНЦЕПЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ	5
1.1 Сутність концепції інклюзивного розвитку економіки	5
1.2 Основні детермінанти інклюзивного розвитку економіки	10
2 СУЧАСНИЙ РІВЕНЬ ТА ОСНОВНІ СКЛАДОВІ ІНКЛЮЗИВНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ	13
2.1 Показники оцінювання інклюзивності розвитку економіки	13
2.2 Місце фінансової складової в інклюзивній економіці	18
3 РОЛЬ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНКЛЮЗІЇ У ПОВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ УКРАЇНИ	21
3.1 Інвестиції як чинник повоєнної розбудови та інклюзивного розвитку економіки України	21
3.2 Інклюзивні інновації та креативна економіка у повоєнному відновленні України	24
ВИСНОВКИ	27
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	30
ДОДАТКИ	35

ВСТУП

Посилення проблем соціальної нерівності в умовах нестабільності зумовлює постановку перед науковцями нових наукових задач щодо пошуку нових концепцій збалансованого розвитку. У зв'язку з цим все більшого поширення набуває концепція інклюзивного розвитку, яка змінює пріоритети і в першу чергу спрямована на інтереси всіх членів соціуму. Наразі усі громадяни України переконані у перемозі в боротьбі із ворогом, а науковці й політики вже розробляють заходи щодо повоєнного відновлення.

В Луганно 4-5 липня 2022 року було представлено План відновлення України, який розраховано на 10 років в загальній сумі 750 млрд. дол. США. Важливо, що серед основних принципів відновлення України після війни є гендерна рівність та інклюзія [1].

Теоретичні засади концепції інклюзивного розвитку економіки, її особливості, складові, проблеми впровадження, роль у повоєнному відновленні є предметом досліджень багатьох вчених. Теоретичний аналіз зазначеної концепції представлено в працях таких вчених, як Бервено О.В., Бобух І.М., Щегель С.М., Войчук М.В., Дідух С.М., Решетило В.П., Уніят А.В., Філіпська Н.О. та ін. Важливими аспектами інклюзивного розвитку і повоєнного відновлення є фінансова інклюзія, інклюзивні інвестиції та інновації, імпакт-інвестиції, розвиток креативної економіки. Саме цю проблематику досліджують Воронкова А.А., Зварич І.Я., Бродовська О.Г., Ломачинська І.А., Парубець О.М., Радченко Н.Г., Степаненко С.В., Тимків А.О., Сидор Г.В., Федулова Л.І.

Метою наукової роботи є обґрунтування теоретичних основ інклюзивного розвитку економіки України та визначення його пріоритетних напрямків у повоєнному відновленні.

Для досягнення мети були поставлені наступні **завдання**:

- дослідити сутність концепції інклюзивного розвитку економіки;
- систематизувати основні детермінанти інклюзивного розвитку

економіки;

- проаналізувати існуючі показники оцінювання інклюзивності розвитку економіки та їх сучасний рівень;
- визначити місце фінансової складової в інклюзивній економіці;
- охарактеризувати інвестиції як чинник повоєнної розбудови та інклюзивного розвитку економіки України;
- дослідити роль інклюзивних інновацій та креативної економіки у повоєнному відновленні України.

Об'єктом дослідження є концепція інклюзивного розвитку економіки та особливості її реалізації в Україні.

Предмет дослідження – комплекс теоретичних і практичних аспектів інклюзивного розвитку економіки України у контексті повоєнного відновлення.

Методи дослідження. Теоретичні та практичні аспекти інклюзивного розвитку економіки та його основних показників і напрямків у повоєнному відновленні України досліджено допомогою таких методів, як монографічний, логічний, наукової абстракції, аналізу і синтезу, графічний, табличний методи тощо. Методологічну основу дослідження склали наукові публікації, матеріали із офіційних сайтів міжнародних організацій, порталу Дія, Національного банку України та інші джерела.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у комплексному узагальненні теоретичних і прикладних положень щодо інклюзивного розвитку економіки як основи повоєнного відновлення України.

Апробація результатів дослідження. Результати роботи представлено на Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Управління розвитком соціально-економічних систем в умовах війни російської федерації проти України» (м. Полтава, 13 лютого 2024 року).

Наукова робота включає три розділи, вступ, висновки, список використаних джерел, додатки.

1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ КОНЦЕПЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

1.1 Сутність концепції інклюзивного розвитку економіки

Орієнтація України на міжнародні стандарти у галузі прав людини передбачає позиціонування та розбудову держави як хумацентричної, такої, що створює сприятливі умови для реалізації прав і свобод людини, а також їх захисту. Такий підхід зумовлює відповідне корегування перспективних програм розвитку держави у бік врахування інтересів суб'єктів громадянського суспільства. Для більшості людей термін «інклюзія» асоціюється із архітектурною доступністю для мало мобільних осіб та інклюзивною освітою для дітей, які мають ті чи інші вади здоров'я. Однак, це поняття динамічно розвивається та є значно ширшим, увібрало в себе абсолютно всі галузі, незважаючи на те, що в Україні ще не здобуло популярності [2].

Інклюзія (від лат. «*inclusivus*» – включний) у загальному розумінні – процес, при якому будь-що або будь-хто включається, тобто залучається або входить до складу як частина цілого. За визначенням словника української мови «Інклюзія – процес збільшення ступеня участі всіх громадян в соціумі, і насамперед, тих, що мають труднощі у фізичному розвитку» [3]. Інклюзія – це процес збільшення ступеня участі усіх громадян у соціумі через доступ до можливостей і справедливий розподіл результатів праці [4]

Визначення цього терміну також можна знайти у проєкті 3.0 «Стратегії сталого розвитку України на період до 2030 року»: «інклюзивність (від лат. *include* – включаю, укладаю) – процес участі всіх людей в житті соціуму, коли всі зацікавлені сторони беруть активну участь у громадському житті. Інклюзивність передбачає залучення кожного в життя спільноти та відсутність будь-якої дискримінації» [5].

Термін «інклюзія» вперше було використано для визначення процесу

залучення до певних соціальних процесів в 1970-х роках у США. Цим терміном насамперед описували соціальну інклюзію – збільшення ступеня участі всіх громадян, які сприймаються суспільством як окремі індивідуальності, у соціумі. Варто зауважити, що з позицій економічної теорії концепція інклюзивного розвитку є своєрідним продовженням концепції сталого розвитку [6]. (рис. 1.1). Її появу можна вважати відповіддю на такі виклики сучасності, як посилення нерівності, відсутність успіху в боротьбі з бідністю та виникнення цілої низки соціальних та економічних диспропорцій у розвитку регіонів, країн та верств суспільства.

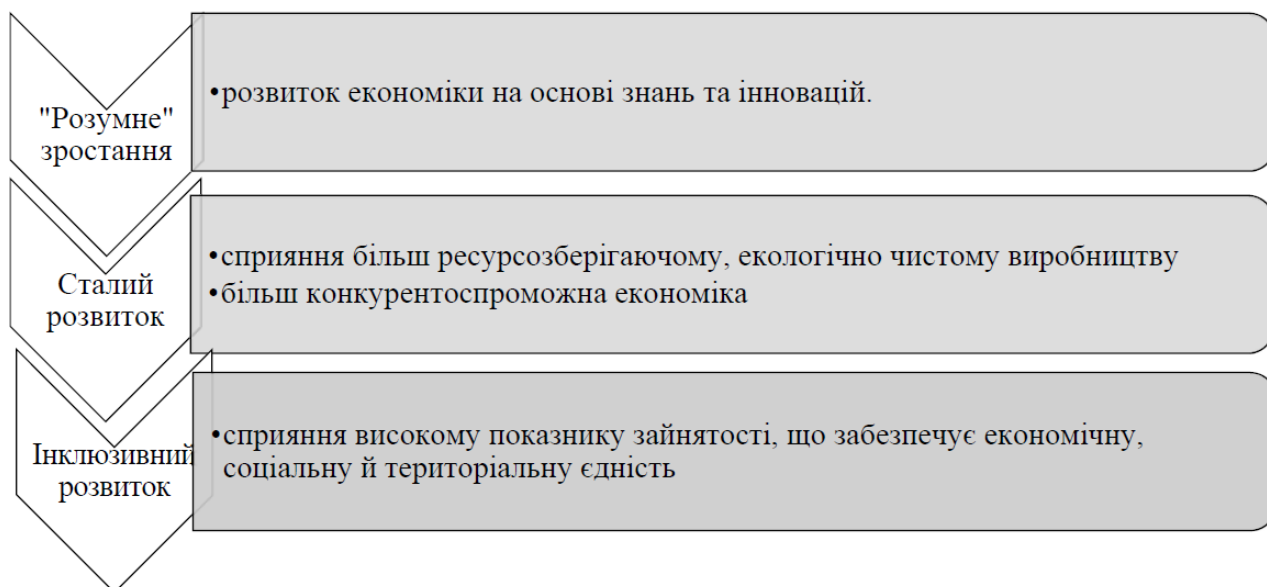

Рисунок 1.1 - Становлення концепції інклюзивного розвитку в системі основних пріоритетів

Джерело: [6]

Концентрація економічних еліт на забезпеченні економічного зростання за будь-яку ціну виявилася недостатньо ефективною у побудові добробуту країн. Саме тому з'явилася необхідність у новій теорії, яка б поєднувала засади сталого розвитку із практичними механізмами залучення різних верств населення до активної економічної діяльності та розподілу результатів суспільної праці. Так, у публікації [7] відзначено, що «концепція інклюзивного зростання розширює традиційні моделі економічного зростання, зосереджуючи

увагу на рівності людського капіталу, рівня та якості життя людей, якості навколишнього середовища, соціального захисту, продовольчої безпеки, доступу до ключових ресурсів, розподілу доходу та багатства».

Перехід моделі світової громадськості від концепції сталого розвитку до концепції інклюзивного розвитку – ідеї, яка виникла в результаті поглиблення вчення про сталий розвиток – розпочавшись наприкінці 2000 років, продовжується й дотепер [8].

Безперечно, однією з найважливіших сфер діяльності держави є економічна, як така, що тісно пов'язана із соціальною та створює підґрунтя для функціонування інших сфер. Сучасні тенденції економічного розвитку передбачають інклюзію і у цій площині – економічну інклюзію. ООН ще у 2015 році під час Саміту зі сталого розвитку в рамках 70-ї сесії Генеральної Асамблеї у Нью-Йорку, за підтримки 193 держав-членів визначила нові орієнтири та задекларувала інклюзивну трансформаційну економіку, яка базується на стійких структурах виробництва і споживання, важливим фактором забезпечення нової динаміки розвитку [2].

Як зазначають дослідники, найбільш повно економічна сутність інклюзії розкрита у творі «Чому нації занепадають. Походження влади, багатства і бідності» (Дарон Аджемоглу, Джеймс Робінсон) [2]. Автори дотримуються думки, що головною цінністю є рівні економічні та політичні права кожного, при чому, це є запорукою достатку кожного окремого члена суспільства та держави в цілому.

Найбільше впливають на процес поширення ідей інклюзивності економічного розвитку міжнародні організації та фонди. Провідні міжнародні організації розробили теоретичне підґрунтя та окреслили концептуальні проблеми інклюзивному розвитку. Основні визначення поняття «інклюзивний розвиток» міжнародних організацій подано у табл. 1.1.

В наукових публікаціях часто ототожнюють інклюзивний розвиток з інклюзивним зростанням. Дослідники Світового банку дотримуються думки, що під інклюзивним розвитком слід розуміти сталий швидкий розвиток усіх

галузей економіки, що залучає значну частину трудових ресурсів країни і характеризується рівністю можливостей у доступі до ринку праці та ресурсів [9].

Таблиця 1.1 - Підходи до визначення поняття «Інклюзивний розвиток»

Джерело	Визначення
ОЕСР	Розвиток економіки, яка створює можливості для всіх верств населення та більш справедливо розподіляє ресурси, підвищення добробуту, як фінансового, так і немонетарного.
Світовий банк, МВФ	Сталий економічний розвиток, основною метою якого є скорочення бідності та нерівності.
Всесвітній економічний форум	Основна увага приділяється бідним, особливо малопродуктивній робочій силі, яка майже повністю виключена із зростання
Міжнародний центр політики інклюзивного зростання (IPC-IG), МВФ	Концепція надання справедливих можливостей економічним суб'єктам під час економічного зростання та надання переваг кожному сектору суспільства.

Джерело: [10]

Але варто зважати, що поняття «зростання» і «розвиток» взаємопов'язані, але не взаємозамінні, оскільки зростання є лише однією з фаз економічного циклу, а розвиток є послідовністю економічних циклів (рис. 1.2).

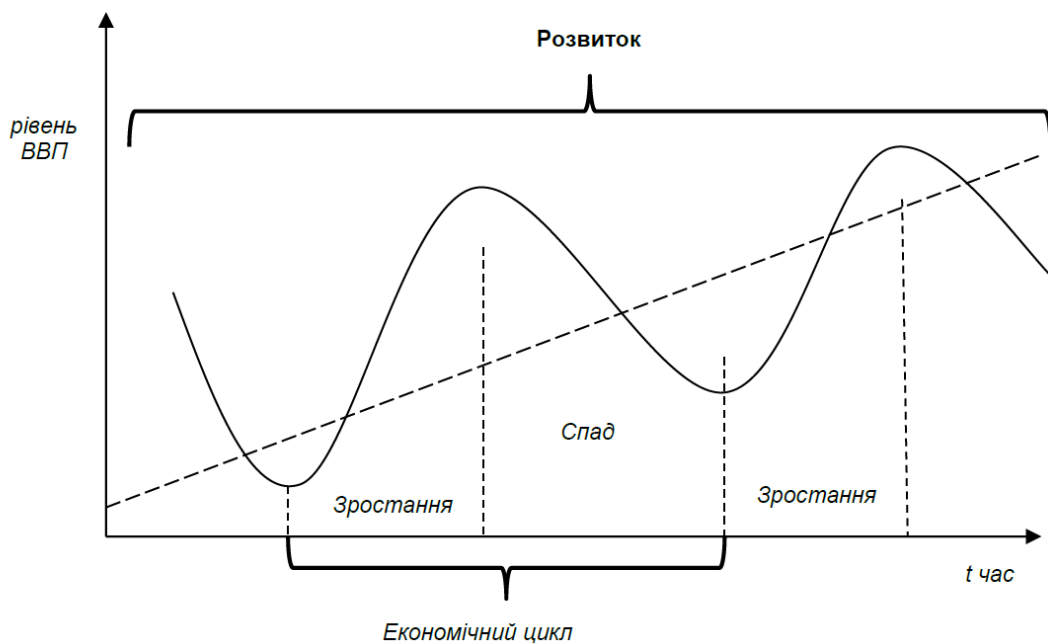

Рисунок 1.2 - Співвідношення категорій «розвиток» та «зростання» на основі теорії економічних циклів

Джерело: [5]

Спільними принципами інклюзивного зростання та інклюзивного розвитку є такі [3-5]:

- соціально-економічні цілі, які не обмежуються збільшенням доходів та зростанням ВВП;
- стимулювання та заохочення людського розвитку і підвищення добробуту суспільства;
- забезпечення високого рівня зайнятості, боротьба з бідністю, удосконалення системи соціального захисту та модернізація ринку праці;
- включення до соціально-економічного життя усіх груп населення, збільшення та активізація участі окремих груп в управлінні економічними процесами, а не тільки участь їх у результатах розподілу;
- зменшення бідності та нерівності;
- сприяння раціональному використанню природних ресурсів та захисту клімату на глобальному рівні.

Отже, під економічною інклюзією розуміють такий підхід до формування економічних відносин, за якого створюються максимально рівні умови для доступу, розподілу та реалізації суспільних благ та рівні можливості для кожного члена суспільства у здійсненні управління й впливу на економічні процеси на мікро-, мезо- та макrorівнях. При цьому інклюзивний розвиток економіки має довгострокову перспективу, оскільки основний акцент робиться на продуктивній зайнятості як засобу зменшення розшарування суспільства за рівнем доходів та підвищення рівня життя менш забезпечених верств населення, що в кінцевому результаті має забезпечувати збережену екологію і здорове суспільство.

1.2 Основні складові та детермінанти інклюзивного розвитку економіки

У доповіді Всесвітнього економічного форуму «Інклюзивне зростання та інклюзивний розвиток» [11] виділено основні складові інклюзивної економіки, а саме: освіта і навички, базовий сервіс та інфраструктура, рівень корупції та оренда, фінансове посередництво та реальні інвестиції, капітал та підприємництво, працевлаштування та заробітна плата, фіскальні трансферти. Як бачимо, інклюзивна економіка, як і інклюзивний розвиток економіки, охоплює всі сфери економіки держави, забезпечуючи рівні права і можливості кожної людини.

Концепція інклюзивного розвитку економіки хоча ще й нова, проте має вже сформовані риси. Так, Фонд Рокфеллера звертає увагу на такі її характерні риси [12]:

1) участь – необхідність залученості людей в економічне життя держави (доступ до ринку праці, споживачів та бізнес-сектору, прозорість, якість знань та норм законодавства, що дозволяють починати власний бізнес та знайти роботу);

2) справедливість – забезпечення мобільності більшої кількості людей з різних соціально незахищених груп (доступ до суспільних благ, інфраструктури, освіти, ресурсів і т.п.);

3) зростання – економічний розвиток, що включає дохідні показники на душу населення та інші показники загального багатства суспільства;

4) стабільність – економічні суб'єкти повинні бути впевнені у майбутньому та спроможні прогнозувати наслідки своїх економічних рішень, що дозволяє інвестувати у майбутнє та забезпечити власне стабільне фінансове становище;

5) сталий розвиток – поступове накопичення економічного та соціального багатства для забезпечення добробуту наступних поколінь (накопичення та пропорційний розподіл нагромаджених активів у різних формах капіталу: виробничий, фінансовий, людський, соціальний та

природний).

Основними характеристиками інклюзивного розвитку економіки за даними дослідження [13] є:

- забезпечення рівного доступу до освіти, охорони здоров'я, робочих місць та інших соціальних послуг для всіх громадян без дискримінації;
- активна підтримка та захист прав вразливих та виключених груп населення, таких як діти, інваліди, мігранти, люди похилого віку та інші;
- спрямованість на стале зростання та розвиток з урахуванням потреб майбутніх поколінь;
- висока соціальна відповідальність та дотримання етичних стандартів у своїй діяльності підприємствами та урядовими структурами;
- співпраця та партнерство між різними суб'єктами (урядові органи, бізнес, громадські організації та академічний сектор);
- впровадження інноваційних технологій та цифрових рішень, що допомагають полегшити доступ до послуг та ресурсів для всіх громадян;
- забезпечення сталості економіки, захист навколишнього середовища та раціональне використання природних ресурсів.

Виходячи із зазначених рис та характеристик, можна сформувати основні детермінанти інклюзивного розвитку економіки (табл. 1.1).

Таблиця 1.1 - Основні детермінанти інклюзивного розвитку економіки

Детермінанти	Характеристика
1	2
Соціальна політика та захист прав людей	Реалізація соціальних програм та заходів, спрямованих на зменшення бідності, безробіття та соціальної вразливості. Забезпечення основних соціальних прав людей (доступ до житла, освіти, охорони здоров'я)
Освіта та підготовка робочої сили	Доступ до якісної освіти та професійної підготовки з метою ефективного використання ресурсів кваліфікованою робочою силою, а відтак і стимулювання економічного розвитку
Соціальна відповідальність бізнесу	Впровадження соціальної відповідальності в діяльність підприємств, зокрема у сфері забезпечення гідних умов праці, дотримання екологічних стандартів та підтримка вразливих груп
Гендерна рівність	Забезпечення гендерної рівності та участі жінок у економічному та політичному житті

Продовження табл. 1.1

1	2
Сталість та екологічна збалансованість	Врахування екологічних аспектів у розвитку економіки та підтримка сталого використання ресурсів
Інновації та технологічний розвиток	Підвищення продуктивності праці та конкурентоспроможності економіки, поява нових можливостей для включення вразливих груп населення до економічних процесів і забезпечення доступу до нових ринків та можливостей для розвитку свого потенціалу
Підтримка малого та середнього бізнесу	Створення нових робочих місць та сприяння розвитку локальних економік, і, як наслідок, включення більш широких верств населення у процеси економічного розвитку
Залучення інвестицій	Сприяння включенню вразливих груп населення в економічний розвиток, інвестиції у соціальні програми, освіту, медицину та інфраструктуру
Партнерство та співпраця	Взаємодія між урядом, бізнесом, громадськими організаціями та академічним сектором, координований підхід до вирішення соціальних, економічних та екологічних проблем сучасності
Інституційна спроможність	Наявність ефективних інституцій та механізмів управління, забезпечення прозорості, відкритості та ефективності у діяльності державних та приватних структур

Джерело: сформовано автором за матеріалами [13]

Усі ці детермінанти мають важливе значення для формування інклюзивної економіки, яка спрямована на створення рівних можливостей для всіх громадян, забезпечення їхніх потреб та забезпечення сталого та збалансованого розвитку суспільства.

Таким чином, основні детермінанти інклюзивного розвитку економіки полягають у створенні умов для доступу до ресурсів та можливостей для всіх громадян, забезпеченні соціальної підтримки вразливих груп, розвитку людського капіталу, використанні інноваційних технологій та розвитку цифрової економіки, підтримці малого та середнього бізнесу та забезпеченні сталого економічного зростання. Втілення в життя основних ідей інклюзивного розвитку економіки передбачає активну підтримку та залучення ресурсів з боку усіх учасників економічної системи, створення сприятливого бізнес-середовища, розвиток соціального підприємництва та соціальних інновацій, а також глобальну співпрацю та партнерство.

2 СУЧАСНИЙ РІВЕНЬ ТА ОСНОВНІ СКЛАДОВІ ІНКЛЮЗИВНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

2.1 Показники оцінювання інклюзивності розвитку економіки

Перетворити інклюзивний розвиток на концепцію, яку можна виміряти, - це непросте завдання. Інформацію про те, чи відбуваються зміни та чи впливають ці зміни на інклюзивний розвиток, неможливо описати одним показником. Інклюзивний розвиток є багатограним явищем, основні характеристики якого нелегко представити в статистичній формі.

Група експертів Всесвітнього економічного форуму у швейцарському Давосі запропонувала як інструмент аналізу впровадження країнами основних принципів концепції Індекс інклюзивного розвитку (Inclusive Development Index). Тобто теоретична основа концепції набула практичного характеру, а стійкий, всеосяжний прогрес, що супроводжується зростанням доходів населення на рівні зі зростанням його економічних можливостей, рівня захищеності та якості життя, визнано головною метою економічного розвитку, а зовсім не зростання ВВП [14]. Індекс Інклюзивного Розвитку відображає критерії, за якими оцінюють економічний прогрес у країні. Цей показник включає 12 індикаторів - National Key Performance Indicators (рис. 2.1).

При цьому традиційний макроекономічний показник ВВП доповнюється іншими індикаторами і стає не ключовим в оцінці економіки, а її важливою складовою. Відповідно, зважаючи на кінцеву мету розвитку країни, яка полягає у стійкому і широкомасштабному покращенні рівня життя, доцільно звертати увагу саме на показник інклюзивності економічного розвитку.

Індекс консолідує 3 групи показників. До групи «Зростання і розвиток» належить розмір ВВП на душу населення, продуктивність праці, рівень працевлаштування населення та очікувана тривалість життя. Друга група показників включає такі індикатори, як середній рівень доходів домашніх господарств, коефіцієнт Джинні щодо розподілу доходів і розподіл багатства у

суспільстві та рівень бідності. Ці показники характеризують ступінь нерівності у розподілі доходів.

Рисунок 2.1 - Показники, що формують Індекс інклюзивного розвитку за методологією Всесвітнього Економічного Форуму

Джерело: [11, 15]

Третя група «Розподіл капіталу та стабільність між поколіннями» представлена такими показниками, як розмір чистих заощаджень, розмір державного боргу (у % до ВВП), відношення кількості непрацездатного населення до працездатного та інтенсивність парникових викидів в атмосферу. З усіх цих показників складаються групові індекси, а потім розраховується їх середнє арифметичне значення [11, 15, 16].

Фахівці Всесвітнього Економічного Форуму щорічно, починаючи з 2017 року розраховують кожен елемент індексу за даними Світового Банку, Інституту показників та оцінки здоров'я Сіетлі, Міжнародної Організації Праці, журналу «Social Science», Організації економічного співробітництва та розвитку, Управління енергетичної інформації США. Підсумковий Індекс Інклюзивного Розвитку обчислюється за показниками групових категорій, а далі середнім арифметичним розрахунком 3 основних груп. Авторами такої

методології є 4 економісти Форуму: Маркус Берк, Маргарета Дренніке-Хануз, Річард Семанс та Джемма Коріган. Методика передбачає, що оцінка і ранжування здійснюється за різними групами країн. У 2017 р. і в 2018 р. в оцінку включено відповідно 109 і 103 країни світу. У 2017 р. виділено 2 групи країн, до першої групи входило 30. Поділ у ранжуванні країн спричинений різним розуміння рівня бідності та нерівності у країнах з різними типами розвитку економіки. У 2018 році Індекс було розраховано за такою ж методологією, проте країни ділилися на 4 групи за показником рівня доходів населення [15].

У 2017 році Україна посіла 47 місце, а у 2018 році – 49 місце у рейтингу країн світу з показником 3,42 за Індексом інклюзивного розвитку Україна потрапляє у групу країн із економікою, що розвивається [3, 15-17]. Найвищий показник нерівності добробуту є однією з проблем в країні, але рівень нерівності доходів і бідність не є кричущими [17].

Запроваджений у червні 2022 року Індекс інклюзивного зростання Організації ООН з питань торгівлі та розвитку (UNCTAD) вимірює не лише традиційні економічні показники, такі як ВВП, але й показники умов життя, рівності та екологічної стійкості.

Перший показник UNCTAD IGI (індекс інклюзивного зростання) складався з трьох груп, а саме економіки, умов життя та рівності (UNCTAD and EES, 2019) і складалася з 21 індикатора, включаючи один екологічний індикатор (викиди CO₂ за компонентом 2). Новий, розширений IGI містить більше показників рівності, що стосуються гендерної нерівності, а також новий окремий компонент, присвячений екологічним питанням. Розширений IGI складається з чотирьох «стовпів» і 27 індикаторів.

Новий зведений індекс інклюзивного зростання може надати уявлення про показники країни щодо гендерної рівності, умов життя чи екологічної стійкості поряд з економічним розвитком.

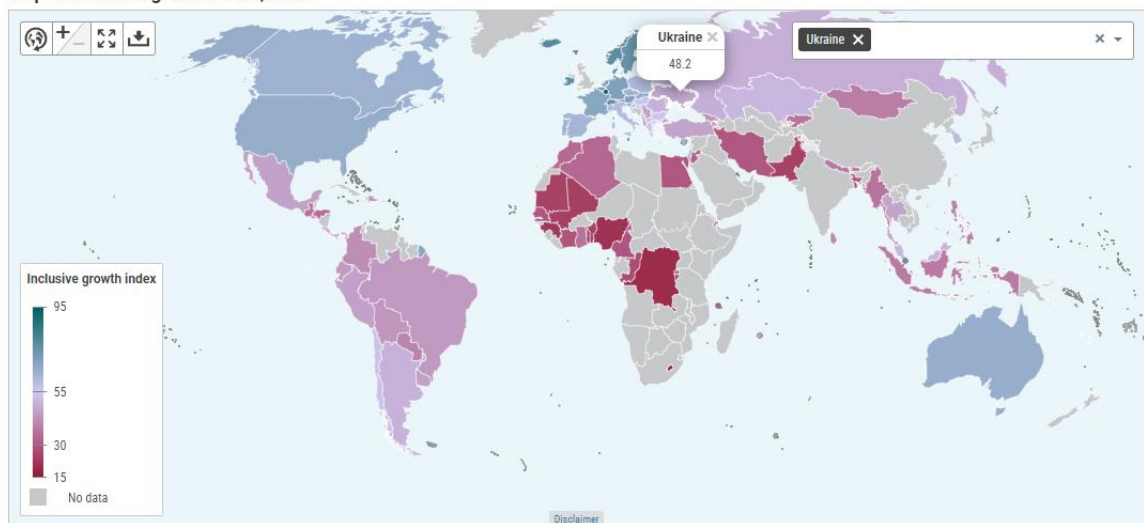
Таблиця 2.1 – Складові показника IGI у 2020 році

1. Економіка	2. Умови життя	3. Рівність	4. Довкілля
<ul style="list-style-type: none"> ✓ ВВП ✓ Національний дохід ✓ Споживання енергії ✓ Працевлаштування ✓ Торгівля 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Соціально-медичний стан ✓ Логістика та фінанси 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Трудова участь ✓ Нерівність доходів ✓ Зарахування до школи ✓ Політична участь ✓ Гендерне соціовідтворення 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Охорона природного капіталу (вода, земля, викиди газів) ✓ Енергоємність

Джерело: [18]

Загалом вищий рівень інклюзивного зростання пов'язаний з більш економічно розвиненими країнами. Люксембург, Ісландія та Норвегія є одними з країн з найвищим рейтингом за загальним індексом. Усі 30 країн з найвищим рейтингом є розвиненими економіками (рис. 2.2).

Map 1. Inclusive growth index, 2020

Source: UNCTAD IGI

Рисунок 2.2 - Індекс інклюзивного зростання, 2020 р.

Джерело: [18]

Загальний індекс показує, що інклюзивний розвиток часто не досягається, доки не буде досягнуто певного рівня економічного зростання та процвітання. Проте деякі країни, що розвиваються, мають вищі результати, ніж багато розвинених країн. Країни, що розвиваються в Африці, як правило, мають найнижчі показники індексу, в середньому 35. Розвинуті країни є

найбільш неоднорідною групою, що характеризується найбільшим розривом у загальних показниках індексу. Найменш розвинені країни є найбільш однорідною групою, різниця в оцінках індексу не перевищує 16 балів для рівня 1, економіки. Групи як країн, що розвиваються, так і розвинених країн неоднорідні з точки зору умов життя, рівності та навколишнього середовища. Україна отримала 48,2 бали [18].

Нові дані Конференції ООН з торгівлі та розвитку (UNCTAD), опубліковані 16 листопада 2023 р., підкреслюють обмеження валового внутрішнього продукту (ВВП) як всеохоплюючого показника прогресу, підкреслюючи, що вищий економічний результат не означає більш інклюзивне та стійке зростання. У 2023 році його було розширено, щоб охопити такі великі економіки, як Китай та Індія, і тепер охоплює 129 країн, що представляють 93% населення світу та 96 % світового ВВП. Останнє видання показує, що, незважаючи на те, що значні розбіжності залишаються (середня загальна оцінка інклюзивного зростання в країнах з розвинутою економікою майже вдвічі вища, ніж у тих, що розвиваються), деякі розриви скорочуються.

Не менш важливо визначити, хто отримує вигоду від економічного зростання, чи покращує воно умови життя людей і як воно впливає на навколишнє середовище. Оскільки світ бореться з нагальними викликами, пов'язаними зі зміною клімату та розширенням соціально-економічної нерівності, індекс надає необхідні дані для політиків, щоб визначити сфери для вдосконалення та розробити більш ефективні рішення. Очікується, що необхідність більш комплексного підходу до оцінки розвитку стане ключовою темою Саміту 2024 року [19].

Таким чином, оцінити рівень інклюзивності розвитку економіки досить складно, оскільки якісні характеристики такого розвитку потрібно виражати через певні кількісні параметри. Поряд з цим слід зважати і на той факт, що економічний розвиток відбувається досить стрімко, у зв'язку з чим комплексний показник інклюзивності розвитку потребує постійних доповнень і уточнень.

2.2 Місце фінансової складової в інклюзивній економіці

В сучасних умовах для забезпечення інклюзивного розвитку економіки варто враховувати сучасні тенденції та підходи до трансформації економічної системи. Також варто розуміти, що визначальну роль у формуванні, розподілі і перерозподілі ВВП відіграють фінанси. Фінансова система держави сприяє усуненню недоліків ринкового механізму щодо розміщення ресурсів і забезпечення суспільними благами; стимулюванню ділової та інвестиційної активності; здійснює антициклічне регулювання економіки, у тому числі й забезпечує підтримку рівня зайнятості населення. Як бачимо, багато завдань, пов'язаних і забезпеченням інклюзивності розвитку економіки, покладено на фінансову систему держави. Поряд з цим фінансове посередництво, базовий сервіс, реальні інвестиції, фіскальні трансферти є і складовими інклюзивної економіки, як було показано у розділі 1. Фінансова інклюзія (Financial inclusion) – це процес просування доступного, вчасного та повноцінного доступу до широкого спектру фінансових продуктів та послуг, поширення їхнього використання серед усіх прошарків суспільства через впровадження існуючих та інноваційних підходів включно з фінансовою обізнаністю та освітою з метою просування як фінансового добробуту так і економічної та соціальної інклюзії [20]. Фінансова інклюзія є складним поняттям, яка пов'язане з іншими фінансовими категоріями, що відображено на рис. 2.3.

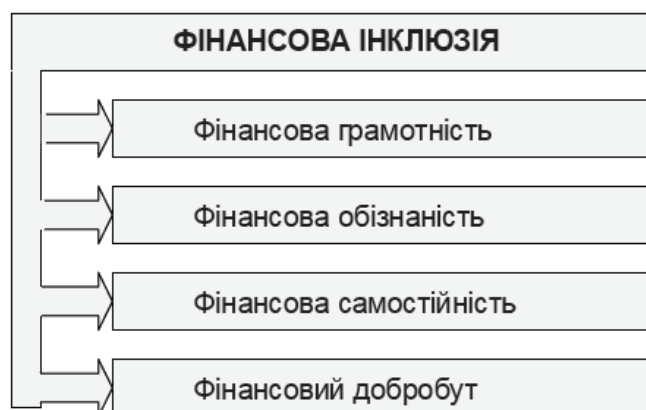

Рисунок 2.3 - Взаємозв'язок фінансової інклюзії з іншими фінансовими

категоріями

Джерело: [21]

Серед основних складових фінансової інклюзії виділяють: фінансові продукти (платежі, збереження, страхування, кредитування); доступність (цінова, фізична); зручність (якість фінансових послуг, захист прав споживачів); канали розповсюдження (точки доступу, фінансова інфраструктура та інститути). Ці складові групують в три параметри, а саме доступність, використання і якість [21].

Результати оцінки фінансової інклюзії в Україні за 2021 р. наступні: обізнаність про фінансові продукти є досить високою і зростає: 79% респондентів знають щонайменше 5 фінансових продуктів (74% в 2018 р.); рівень користування фінансовими продуктами є достатньо невисоким: 57% респондентів сказали, що користувалися фінансовими продуктами упродовж останніх двох років; 21 % респондентів зверталися до родичів чи друзів з проханням позичити гроші чи взяти їх на зберігання, уникаючи таким чином придбання відповідних фінансових послуг – це ще один маркер, що вказує на потенціал для розвитку фінансової інклюзії; найбільш популярними продуктами є платіжні рахунки – 53% використовують платіжну картку (дебетну, зарплатну або для соціальних виплат) або мобільний банкінг; 29% користуються кредитами, 12% використовують депозитні, інвестиційні або пенсійні продукти, 9% – послуги страхування [22].

З метою підвищення фінансової інклюзії населення України у 2016 році НБУ запровадив проект «Cashless economy», реалізація якого мала позитивний ефект - рівень готівки в економіці у 2019 році порівняно з 2014 роком зменшився з 17,8% до 9,2 % від ВВП. Фінансова інклюзія залишається одним із основних напрямів «Стратегії розвитку фінансового сектору 2025» та дієвим елементом «Стратегії розвитку FinTech 2025». Так, НБУ заплановано: 1) підвищення рівня фінансової грамотності населення шляхом проведення інформаційно-освітніх заходів для різних цільових аудиторій; 2) підвищення доступності та рівня користування фінансовими послугами шляхом розвитку

платіжної інфраструктури, особливо у сільській місцевості; зменшення ліміту розрахунків готівкою; 3) забезпечення прозорості інформації щодо фінансових послуг та продуктів. Поряд з підвищенням рівня фінансової інклюзії очікуються й позитивні зміни на фінансовому ринку, а саме: використання фінансових продуктів і послуг на основі зваженого свідомого вибору; мобілізація заощаджень населення та формування додаткових фінансових ресурсів, що призведе до зниження позикових ставок та, відповідно, сприятиме доступності позикового капіталу; підвищення особистого добробуту населення завдяки ефективному застосуванню фінансових продуктів та послуг [20].

Фінансова інклюзія передбачає і певні процеси у сфері оподаткування. Так, у більшості країн світу податкова система формується на основі принципу інклюзії. Фіскальні аспекти інклюзивності полягають в усуненні дискримінації, зменшенні розриву між багатими і бідними, рівний доступ до суспільних благ та забезпечення прав людини.

Проте, податкова система України поки що не враховує принцип інклюзивності, доказами чого є: відсутність прогресивного оподаткування; недостатня орієнтація регулюючої функції на стале економічне зростання; неналежне стимулювання інноваційної та інвестиційної діяльності; високе податкове навантаження на фонд оплати праці; нерівномірність розподілу податкового тягаря через наявність великої кількості податкових пільг та існування різноманітних схем ухиляння від сплати податків; каральний зміст податкових відносин [23].

Таким чином, фінансова інклюзія є невід'ємною складовою, основою інклюзивного розвитку економіки України. Період відновлення – це етап на якому наша економіка буде гостро потребувати фінансових ресурсів і проблема ефективного їх використання постане першою. В сучасних надскладних умовах слід реалізувати намічені заходи щодо підвищення фінансової грамотності, обізнаності, самостійності населення, що призведе і до підвищення фінансового добробуту.

3 РОЛЬ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНКЛЮЗІЇ У ПОВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ УКРАЇНИ

3.1 Інвестиції як чинник повоєнної розбудови та інклюзивного розвитку економіки України

Війна докорінно змінила життя громадян України. Очевидно, що повоєнне відновлення держави потребуватиме суттєвих вкладень у розбудову. Наразі повоєнне відновлення економіки України знаходиться на стадії планування. Очевидно, що основою такого розвитку мають бути інновації та інвестиції. Інвестиції є передумовою забезпечення багатофункціональної інклюзії, справедливості, рівності, які постають в основі досягнення цілей інклюзивного розвитку економіки України [24].

Аналізуючи перспективи повоєнного відновлення та розвитку України на інноваційно-інвестиційній основі, слід зважати, що їх формують зовнішні та внутрішні фактори, які можуть діяти як позитивно, так і негативно. Зважаючи на це, вважаємо за доцільне провести SWOT-аналіз (додаток А). Результати проведеного SWOT-аналізу дозволяють стверджувати, що наразі економіка України має небагато сильних сторін щодо забезпечення повоєнного відновлення та розвитку України на інноваційно-інвестиційній основі. Більшість проблемних аспектів лежать всередині економічної системи нашої держави (слабкі сторони). Це означає, що слабкі сторони перетворити на сильні, усунути їх або хоча б мінімізувати є реальним завданням. Зовнішнє середовище надає Україні небагато можливостей, проте загрози є досить суттєвими. І в першу чергу це війна.

Інвестиційно-інноваційна діяльність в умовах повоєнного розвитку має ґрунтуватися на таких принципах: максимізація позитивних ефектів від інвестування; спрямування інвестицій в галузі економіки, які здатні підвищити конкурентоспроможність держави; відповідальність за наслідки здійснення інвестиційної діяльності; інтеграція інвестиційної політики держави у

стратегію розвитку.

Основними заходами щодо активізації інвестиційно-інноваційної діяльності є подальше проведення структурних реформ з метою посилення довіри іноземних інвесторів до України; стабілізація показників макроекономічного розвитку для збільшення обсягів інвестиційних ресурсів; стимулювання вкладень у стратегічно важливі для держави галузі, а також у сфери, важливі для соціуму; впровадження ефективної системи надання податкових пільг для інвесторів, стабілізація політичної ситуації в країні.

Поряд з цим, негативні наслідки війни підвищують актуальність та потребу у інклюзивних інвестиціях, які будуть необхідні для відновлення соціальної інфраструктури, забезпечення рівності можливостей розвитку населення та підвищення рівня якості його життя [24].

Особливістю сьогодення є зміна цінностей. Зростає частка людей, які готові брати участь у вирішенні суспільних проблем і вважають, що бізнес має досягати свої цілі, покращуючи при цьому суспільство та навколишнє середовище, підтримуючи благодійні та неприбуткові організації, добротність.

Ще в 2018 р. ОЕСР запустила ініціативу FDI Qualities, яка вносить певні корективи у План дій щодо Цілей сталого розвитку (ЦСР). Показники якості прямих іноземних інвестицій сприяють цій ініціативі, вимірюючи вплив таких інвестицій на сталий розвиток у приймаючих країнах. Ці індикатори впливають на кластери, які сформовані відповідно до 17 Цілей сталого розвитку (ЦСР), а саме: 1) продуктивність та інновації; 2) якість роботи та навички; 3) гендерна рівність; 4) декарбонізація. Пандемія COVID-19 та її наслідки поставили під сумнів досягнення Цілей сталого розвитку (ЦСР) і зобов'язань, взятих у Паризькій угоді 2016 року, а війна росії значно послабила економічні перспективи і спричинила невизначеність. Саме тому ключовим завданням для міжнародної спільноти є мобілізація фінансових ресурсів для виконання Порядку денного сталого розвитку на період до 2030 року [25].

Всесвітня мережа імпакт-інвестування (Global Impact Investing Network – GIIN) визначає імпакт-інвестиції як інвестиції, що мають намір створити щось позитивне, і поряд із фінансовою вигодою (або, як мінімум, повернення капіталу) покликані принести вимірювані соціальний та екологічний ефекти. Як правило, але не обов'язково, вони спрямовуються в інноваційний бізнес [26].

Імпакт-інвестування спрямоване на вирішення актуальних для місцевих громад проблем; отримання наочного, публічного соціального результату, який є вимірюваним і підлягає розрахунку. Інструментами імпакт-інвестування є облігації (соціальні, зелені та стійкі). Такі облігації доцільно використовувати у повоєнному відновленні України у сферах будівництво житла, транспорту, відновлення об'єктів соціальної інфраструктури, сталого сільського господарства [27].

Ринок імпакт-інвестування є відносно новим. Більшість міжнародних фондів, які інвестують у такі країни, як Україна, починаючи з 2020 року внесли зміни до своїх інвестиційних стратегій, саме визначаючи пріоритетними імпакт інвестиції у своїх портфелях. На 2021 р. загальний обсяг імпакт-інвестиційного капіталу сягає 2,3 трильйона доларів США, і вже більш як 400 мільярдів доларів США управляються відповідно до Принципів впливу (Impact Principles) — ринкового стандарту з управління інвестиційним портфелем для досягнення впливу. Багато з цих інвесторів використовують Спільні показники впливу (Joint impact indicators) для вимірювання та звітування про прогрес. На порталі Дія.Бізнес доступний розділ «Платформа для залучення імпакт-інвестування» [28]. Це дозволить підприємцям подати свої імпакт інвестиційні проєкти, а інвестори зможуть знайти цікаві проєкти для інвестицій.

Передумовою повоєнного розвитку є необхідність зміни культури інвестування – всі інвестиції повинні мати імпакт-складову, а для цього важливим є підвищення фінансової та інвестиційної обізнаності та грамотності. Для розвитку імпакт-інвестування необхідні такі умови [26]:

- наявність практичних способів і методик оцінки соціального та екологічного впливу;
- створення підходів до проектування привабливих імпаکت-інвестиційних інструментів, послуг, продуктів відповідно до потреб різних типів інвесторів;
- наявність інструментів державного регулювання імпаکت-інвестування в контексті збалансованості інтересів держави, суспільства та приватного капіталу;
- відповідна система освіти та навчання всіх стейкхолдерів;
- розширення партнерських відносин між лідерами інвестування та передача успішного досвіду, демонстрація соціальних ефектів.

Імпакт-інвестування може бути добровільною ініціативою, та держава, яка зацікавлена у подоланні руйнівних наслідків війни, має використовувати стимулюючі заходи (наприклад, привабливі відсоткові ставки у випадку досягнення вимірюваного відчутного соціального ефекту, гарантії інвесторам), які необхідні для зниження рівня інвестиційних ризиків.

3.2 Інклюзивні інновації та креативна економіка у повоєнному відновленні України

В сучасних умовах інвестиції мають бути інноваційно спрямовані, оскільки інновації є запорукою економічного зростання й посилення суспільно-економічного розвитку. Проте, за певних умов, інновації можуть також обумовлювати соціальну нерівність та ізоляцію, що зумовлює необхідність саме інклюзивних інновацій.

Передусім інклюзивні інновації пов'язують з поняттям «frugal innovations» («скромні інновації»), які спрямовані на запобігання непотрібних функцій високотехнологічних продуктів, розроблених для ринків з високим рівнем доходів. Такі типи інновацій визначалися як «інновації для груп

населення з низьким і середнім рівнями доходів, країн, що розвиваються, та країн з перехідною економікою». За ознакою типу або джерела такі інновації називають поступовими, вони ґрунтуються на закордонних технологіях і/або знаннях місцевих особливостей, традиційних знаннях, сформованих «в силу необхідності» [29].

Інклюзивні інновації можна віднести до нетехнологічних. Джерелами більшості таких інновацій виступають практика бізнесу, досвід компаній, які змогли домогтися стійкої конкурентної переваги. На відміну від соціальних інновацій (англ. social innovation) – змін в соціальній сфері, які започатковуються на новітніх знаннях та упровадженні новітніх соціальних технологій й спрямовані на поліпшення якості життя населення країни з врахуванням певних його груп та особистісних якостей споживачів соціальних послуг, інклюзивні інновації передбачають, насамперед, інтеграцію незахищених та маргінальних груп населення в різні стадії інноваційного процесу. Помірні або інклюзивні інновації, допомагають зменшити відмінності у рівні життя населення, забезпечують можливості для працевлаштування і вирішення конкретних проблем. Прикладами інклюзивних інновацій є Центри колективного Інтернет-доступу, програми підвищення комп'ютерної грамотності і мовних навичок; підтримка масового малого бізнесу й інноваційного підприємництва, що розвиває нетехнологічні інновації; ефективне сприяння безробітним громадянам у пошуку роботи на основі засобів ІКТ; підвищення доступності держпослуг; субсидування мобільного зв'язку й широкополосного Інтернету у депресивних регіонах і т.д. [29]. На сьогодні прикладом інклюзивних інновацій є створення Пунктів незламності [14].

Сьогодні така політика все більше пов'язує інклюзивні інновації з розвитком креативної економіки, яка на відміну від ресурсної економіки, охоплює ті галузі, що ґрунтуються на індивідуальних творчих навичках та талантах і мають потенціал до отримання прибутку й створення робочих місць за рахунок експлуатації інтелектуальної власності. Індивідуальні творчі

навички та талант проявляють більшу стійкість до сучасних викликів та нарощують оберти, що позитивно відбивається на соціально економічному розвитку країн. Так, наприклад, у США вже зараз частка креативних індустрій у ВВП є співставною із переробною промисловістю (11,5% ВВП). Є і такі сектори, які в період пандемії та війни характеризувалися позитивними тенденціями (ІТ, реклама, маркетинг та PR, аудіовізуальний сектор, архітектура, видавнича справа) [30].

Креативні індустрії на економіку країни впливають на чотирьох рівнях: прямому (безпосередній кількісний внесок у загальне виробництво, додану вартість, доходи та зайнятість); непрямому; індукованому (мультиплікативний ефект на загальну економіку й інші сектори); 4) зовнішніх ефектів. Зростання доданої вартості, створеної креативними індустріями на 1 грн, спричиняє додаткове зростання загальної валової доданої вартості на 1,20 грн. Ситуація може відрізнятись, якщо кошти витрачаються не на споживання, а на капіталовкладення – збільшення капіталу в галузі програмування на 1 грн призводить до збільшення загального ВВП на 3,2 грн, тоді як для інших галузей таке зростання є близьким до 2 [31].

Слід підкреслити, що основною метою будь-якого інклюзивного креативного проєкту має бути залучення уразливих верств населення в роботу, інтеграція молоді, жінок, людей з інвалідністю, людей похилого віку в ринок праці, надання їм можливості одержання соціальної й економічної вигоди від участі в креативних проєктах.

Отже, розуміння, що інклюзія - це спроба пізнати іншого, надають можливості соціокультурній сфері поширювати ідеї інклюзивності в цілому, роблячи культурний та туристичний продукт більш доступним та як наслідок прискорювати інклюзивний розвиток, розбудовувати креативну економіку та економіку країни в цілому.

ВИСНОВКИ

У науковій роботі на основі проведених досліджень здійснено обґрунтування теоретичних основ інклюзивного розвитку економіки України та визначено його пріоритетні напрямків у повоєнному відновленні. Узагальнюючи результати проведеного дослідження, необхідно виділити наступні положення.

1. Під економічною інклюзією розуміють такий підхід до формування економічних відносин, за якого створюються максимально рівні умови для доступу, розподілу та реалізації суспільних благ та рівні можливості для кожного члена суспільства у здійсненні управління й впливу на економічні процеси на мікро-, мезо- та макрорівнях. Інклюзивний розвиток економіки має довгострокову перспективу, оскільки основний акцент робиться на продуктивній зайнятості як засобу зменшення розшарування суспільства за рівнем доходів та підвищення рівня життя менш забезпечених верств населення, що в кінцевому результаті має забезпечувати збережену екологію і здорове суспільство.

2. Основними детермінантами інклюзивного розвитку економіки визначено такі: соціальна політика та захист прав людей; освіта та підготовка робочої сили; соціальна відповідальність бізнесу; гендерна рівність; сталість та екологічна збалансованість; інновації та технологічний розвиток; підтримка малого та середнього бізнесу; залучення інвестицій; партнерство та співпраця; інституційна спроможність.

3. Інклюзивний розвиток є багатограним явищем, основні характеристики якого нелегко представити в статистичній формі. Серед показників інклюзивності варто виділити Індекс Інклюзивного Розвитку, який включає 12 індикаторів. За цим індексом у 2017 році Україна посіла 47 місце, а у 2018 році – 49 місце у рейтингу країн світу з показником 3,42. Запроваджений у червні 2022 року Індекс інклюзивного зростання Організації ООН з питань торгівлі та розвитку (UNCTAD) вимірює не лише традиційні

економічні показники, такі як ВВП, але й показники умов життя, рівності та екологічної стійкості. За цим показником за даними 2020 р. Україна отримала 48,2 бали. Проте, нові дані UNCTAD підкреслюють обмеження валового внутрішнього продукту (ВВП) як всеохоплюючого показника прогресу. Очікується, що необхідність більш комплексного підходу до оцінки розвитку стане ключовою темою Саміту 2024 року.

4. Фінансова інклюзія є невід’ємною складовою, основою інклюзивного розвитку економіки України. Період відновлення – це етап на якому наша економіка буде гостро потребувати фінансових ресурсів і проблема ефективного їх використання постане першою. В сучасних надскладних умовах слід реалізувати намічені заходи щодо підвищення фінансової грамотності, обізнаності, самостійності населення, що призведе і до підвищення фінансового добробуту.

5. Результати проведеного SWOT-аналізу дозволяють стверджувати, що наразі економіка України має небагато сильних сторін щодо забезпечення повоєнного відновлення та розвитку України на інноваційно-інвестиційній основі. Більшість проблемних аспектів лежать всередині економічної системи нашої держави (слабкі сторони). Це означає, що слабкі сторони перетворити на сильні, усунути їх або хоча б мінімізувати є реальним завданням. Зовнішнє середовище надає Україні небагато можливостей, проте загрози є досить суттєвими. І в першу чергу це війна. Імпакт-інвестування може бути добровільною ініціативою, та держава, яка зацікавлена у подоланні руйнівних наслідків війни, має використовувати стимулюючі заходи (наприклад, привабливі відсоткові ставки у випадку досягнення вимірюваного відчутного соціального ефекту, гарантії інвесторам), які необхідні для зниження рівня інвестиційних ризиків.

6. В сучасних умовах інвестиції мають бути інноваційно спрямовані, оскільки інновації є запорукою економічного зростання й посилення суспільно-економічного розвитку. Передусім інклюзивні інновації пов’язують з поняттям «frugal innovations» («скромні інновації»), які спрямовані на

запобігання непотрібних функцій високотехнологічних продуктів, розроблених для ринків з високим рівнем доходів. Сьогодні така політика все більше пов'язує інклюзивні інновації з розвитком креативної економіки. Основною метою будь-якого інклюзивного креативного проєкту має бути залучення уразливих верств населення в роботу, інтеграція молоді, жінок, людей з інвалідністю, людей похилого віку в ринок праці, надання їм можливості одержання соціальної й економічної вигоди від участі в креативних проєктах

Таким чином, в умовах післявоєнного відновлення України доцільно орієнтуватися саме на інклюзивний розвиток, щоб усі громадяни отримали від нього користь і були залучені до цього процесу. Для цього слід забезпечити зростання продуктивності, ефективності та створювати конкурентне середовище, інвестувати в людський капітал, підвищувати рівень життя населення. Усвідомлення необхідності втілення в життя концепції інклюзивного розвитку економіки України сприятиме створенню справедливого, рівноправного суспільства, де всі громадяни матимуть рівні можливості та доступ до економічних ресурсів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Тимків А.О., Сидор Г.В. Фінансова інклюзія як складова відновлення економіки України. *Інклюзія і суспільство*. 2022. Вип.1. С. 5 – 14.
2. Філіпська Н.О. Економічна інклюзія як складова інклюзивного суспільства. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави* : тези доп. X Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 27-й річниці створення Харків. нац. ун-ту внутр. справ (м. Харків, 19 листоп. 2021 р.) / МВС України, МОН України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Наук. парк «Наука та безпека». Харків : ХНУВС, 2021. С. 241–243.
3. Дідух С.М., Лобоцька Л.Л., Мініна В.О. Інклюзивна економіка як нова парадигма сталого розвитку. *Український журнал прикладної економіки*. 2020. Том 5. № 3. С. 100–107.
4. Паулик А.Я. Формування конкурентних переваг економіки регіону: інклюзивний аспект. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 55. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-55-91> (дата звернення: 21.02.2024).
5. Войчук М.В. Етимологія поняття «Економічна інклюзія» в контексті циклічного розвитку економіки. *Інноваційна економіка*. 2021. Вип. 3-4 (87). С. 28–33.
6. Сапун К.В., Селезньова Р.В. Концепція інклюзивного зростання в економіці. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*. 2018. № 10. Т.1. С. 177-182.
7. Бобух І.М., Щегель С.М. Стратегічні орієнтири економічного зростання України: інклюзивність як ключовий пріоритет. *Вісник Національної академії наук України*. 2018. № 7. С. 55–70. DOI: 10.15407/visn2018.07.055
8. Махонін В. Концепція інклюзивного розвитку: теоретичне підґрунтя у роботах українських вчених. Scientific Collection «InterConf»: No. 126 (2022): 7th ISPC «Science, Education, Innovation: Topical Issues and Modern Aspects» (September 26-28, 2022; Tallinn, Estonia).

9. Решетило В.П. Концепція інклюзивного сталого розвитку та її реалізація в умовах децентралізації. *Інклюзивний розвиток економіки в умовах глобальних викликів сьогодення*: матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. Харків, 1-28 лютого 2020 р. / Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О.М. Бекетова. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2020. С. 7–10.

10. Харченко Ю.П. Концептуальні засади інклюзивності у сфері промислової діяльності в Україні. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 33. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-33-92> (дата звернення: 13.02.2024).

11. The official site of World Economic Forum (2017), “Inclusive Growth and Development Report”. 2017. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_Forum_IncGrwth_2017.pdf (дата звернення: 14.02.2024).

12. Pacetti-Garr E. The Five Characteristics of an Inclusive Economy: Getting Beyond the EquityGrowth Dichotomy. Rockefeller Foundation, 2016. URL: <https://www.rockefellerfoundation.org/blog/fivecharacteristics-inclusive-economy-getting-beyond-equitygrowth-dichotomy/> (дата звернення: 18.02.2024).

13. Овагім Г. Арутюнян. Основні детермінанти розвитку інклюзивної економіки. *Журнал стратегічних економічних досліджень*. 2023. № 3 (14). С. 8 – 15.

14. Воробйова Н., Гаврилюк С., Литвинова Т. Деякі аспекти інклюзивного розвитку економіки України. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2023. №1 (69). С. 29 – 37.

15. Уніят А.В., Юзвін З.І. Концепція інклюзивної економіки в контексті сучасного сталого розвитку країн. *Ефективна економіка*. 2019. № 2. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=6905> (дата звернення: 13.02.2024).

16. Бервено О.В. Інклюзивність як системна характеристика в актуальній структурі якості життя. *Інклюзивний розвиток економіки в умовах глобальних викликів сьогодення*: матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. Харків, 1–28 лютого 2020 р. / Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2020. С. 14 – 16.

17. Іртищева І., Крамаренко І., Завгородній К. Оцінка рівня сталого інклюзивного розвитку України. *Modeling the development of the economic systems*. 2023. № 2. С. 159–165. URL: <https://doi.org/10.31891/mdes/2023-8-21> (дата звернення: 19.02.2024).

18. UNCTAD's inclusive growth index underscores need to move beyond GDP. URL: <https://unctad.org/news/unctads-inclusive-growth-index-underscores-need-move-beyond-gdp> (дата звернення: 19.02.2024).

19. Stark contrasts in inclusive growth – progress towards equal opportunities needed everywhere. URL: <https://sdgpulse.unctad.org/inclusive-growth/#> (дата звернення: 19.02.2024).

20. Радченко Н.Г. Фінансова інклюзія - необхідна передумова розвитку фінансового ринку України. *Сучасний рух науки* : тези доп. X Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 2-3 квітня 2020 р. Дніпро, 2020. Т.2. С. 294–298.

21. Парубець О.М., Садчикова І.В., Кальченко О.М., Тарасенко О.О. Фінансова інклюзія як інструмент доступності населення до ринку фінансових послуг країн ЄС. *Економіка. Фінанси. Право*. 2022. № 1/1. С. 11–16.

22. Фінансова грамотність, фінансова інклюзія та фінансовий добробут в Україні у 2021. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Research_Financial_Literacy_Inclusion_Welfare_2021.pdf?v=4 (дата звернення: 19.02.2024).

23. Воронкова А.А., Куцина Л.В. Інклюзивність в оподаткуванні. *Інклюзивний розвиток економіки в умовах глобальних викликів сьогодення*: матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. Харків, 1–28 лютого 2020 р. / Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О.М. Бекетова. Харків : ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, 2020. С. 29 – 31.

24. Степаненко С.В. Сучасний стан інвестиційного забезпечення інклюзивного розвитку суб'єктів агробізнесу. *Економічний простір*. 2023. № 185. С. 43 – 48.

25. Зварич І.Я., Бродовська О.Г. Інклюзивна сторона впливу прямих іноземних інвестицій на сталий розвиток економіки. *Інклюзія і суспільство*. 2023. Вип. 1. С. 13 – 23.

26. Ломачинська І.А. Концептуальні підходи до визначення сутності імпаکت-інвестицій. *Бізнес-інформ*. 2020. № 2. С. 16 – 22.

27. Сич О., Пасінович І., Мицишин І. Імпаکت-інвестиції для повоєнної ревіталізації міст України. *Галицький економічний вісник*. 2023. № 2 (81). С. 71 – 82. URL: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2023.02 (дата звернення: 17.02.2024).

28. Бізнес Дія. Проекти імпаکت-інвестування. URL: <https://business.diiia.gov.ua/iip-project-list> (дата звернення: 19.02.2024).

29. Федулова Л.І. Інклюзивні інновації в системі соціально-економічного розвитку. *Економіка: реалії часу*. 2016. № 3 (25). С. 56 – 65.

30. Плуталов С.І. Креативні індустрії як спосіб ефективною повоєнної розбудови економіки України. *Матеріали конференцій МЦНД*. (04.08.2023; Дніпро, Україна), 12–13. URL: <https://archive.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/article/view/683> (дата звернення: 22.02.2024).

31. Мариненко Н., Шевчук Р. Креативна економіка: ідентифікація поняття та тенденції розвитку. Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції «*Формування механізму зміцнення конкурентних позицій національних економічних систем у глобальному, регіональному та локальному вимірах*»: зб. тез доповідей, 05 листопада 2021 р. / за заг. ред. О.В. Панухник. Тернопіль : ФОП Паляниця В.А., 2021. С. 105–107.

32. Новікова К.І. Інноваційно-інвестиційна безпека: сучасні виклики та загрози. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Економічні науки*. 2016. Вип. 16 (2). С. 26–30. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2016_16\(2\)_7](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2016_16(2)_7). (дата звернення: 20.02.2024).

33. Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року : затв. Указом Президента України від 11 серпня 2021 року № 347/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#Text> (дата звернення: 20.02.2024).

34. Дослідження «Повоєнне відновлення економіки України» (02.06.2022). URL: <https://cpd.com.ua/uk/vidnovlennya-ekonomiky/> (дата звернення: 15.02.2024).

ДОДАТКИ

Додаток А

SWOT-аналіз повоєнного відновлення та розвитку України на інноваційно-інвестиційній основі

Сильні сторони (strengths)	Слабкі сторони (weaknesses)
<ul style="list-style-type: none"> – вдале географічне розташування, значний ресурсний та інтелектуальний потенціал; – наявність великого внутрішнього ринку; – полегшення ведення бізнесу в Україні (діджиталізація процесів сплати податків, реєстрації майнових прав та ін.); – спрощення регуляторної бази, митних процедур; – визначення гарантій діяльності інвесторів та захисті інвестицій; – імплементація деяких законодавчих актів ЄС у сфері інтелектуальної діяльності; – практичні дії Мінекономіки щодо реалізації Закону України «Про індустріальні парки»; – активізація інноваційної діяльності; – входження у 2020 році до топ-30 країн у глобальному рейтингу стартапів - StartupBlink, що оцінює стартап екосистеми; – розвинена сфера послуг (малий та середній бізнес, зокрема потужний ІТ-сектор); – стабільна фінансова система попри військові дії; – Збройні сили з унікальним досвідом бойових дій та сучасним озброєнням; – місцеве самоврядування, самоорганізація населення та бізнесу. 	<ul style="list-style-type: none"> – загальна політична та економічна нестабільність; – високий рівень корупції; – високий рівень тінізації економіки; – негативні очікування підприємств щодо перспектив розвитку їх ділової активності; – низький рівень індикаторів інвестиційно-інноваційної безпеки; – недостатнє інституційне забезпечення залучення інвестицій та реінвестування; – недосконалість регіональної інвестиційної політики та цілеспрямованої іміджевої інвестиційної політики; – недостатні обсяги капітальних інвестицій та витрат на інновації; – недостатній обсяг інвестицій у високотехнологічні галузі; – обмеженість джерел фінансування інвестицій (недостатність власних коштів, майже повна відсутність бюджетних коштів та мізерні обсяги іноземних інвестицій); – недостатній розвиток інноваційної інфраструктури; – відсутність сприятливих умов для створення та розвитку технологічних компаній та інноваційних підприємств (стартапів); – відсутність дієвих економічних стимулів, сприятливих умов для інноваційного оновлення виробництва, низький попит на внутрішньому ринку на інноваційну продукцію; – низький рівень захисту інтелектуальної власності.
Можливості (opportunities)	Загрози (threats)
<ul style="list-style-type: none"> – транснаціоналізація і глобалізація економічних взаємозв'язків; – набуття статусу кандидата в члени ЄС; – скасування мит та квот на експортну продукцію, санкції для РФ; – реформа регуляторної та податкової системи, демонополізація економіки; – модернізація зруйнованої та застарілої інфраструктури; – реформа судової системи зі створенням умов для залучення іноземних інвестицій. 	<ul style="list-style-type: none"> – затяжна війна, через яку зростають збитки і потенційна вартість відновлення; – втрата / окупація територій; – блокування морських портів, через які здійснюється експорт ключової продукції; – відсутність реформ та стимулів від держави для розвитку бізнесу; – зростання показників інфляції; – безробіття, міграція, гуманітарна криза із загрозою колапсу соціальної сфери; – підписання мирного договору з РФ на не вигідних для України умовах зі збереженням загрози військової ескалації; – погіршення показників у рейтингу за Глобальним індексом інновацій; – невідповідність мотивів іноземних інвесторів потребам економічного розвитку України.

Джерело: складено на основі власних узагальнень та джерел [32-34]